# DRAMATURGIYADA TARIXIY MAVZULAR TALQINI MASALALARI

***Eshmo'minova Aziza***
TerDPI O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 4-kurs talabasi

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada dramaturgiyada tarixiy mavzular talqini, tarixiy voqelikni badiiy ifodalash tamoyillari, tarixiy shaxs obrazini yaratish, sahna talqini jarayonida muhit, til va nutqning o'rni, zamonaviy teatr san'atida tarixiy dramalarning ma'naviy-estetik ahamiyati yoritiladi. Tarixiy mavzudagi asarlarda haqiqat va badiiy to'qima uyg'unligi, dramaturg, rejissor hamda aktyor mahoratining o'zaro bog'liqligi tahlil qilinadi.

**Kalit so'zlar:** dramaturgiya, tarixiy drama, obraz, sahna talqini, badiiy haqiqat, tarixiy muhit, nutq, rejissor, aktyor.

**Аннотация.** В данной статье освещаются вопросы интерпретации исторических тем в драматургии, принципы художественного отражения исторической действительности, создание образа исторической личности, роль среды, языка и речи в процессе сценического воплощения, а также духовно-эстетическое значение исторических драм в современном театральном искусстве. Анализируется гармония истины и художественного вымысла в произведениях на историческую тему, а также взаимосвязь мастерства драматурга, режиссёра и актёра.

**Ключевые слова:** драматургия, историческая драма, образ, сценическая интерпретация, художественная правда, историческая среда, речь, режиссёр, актёр.

**Abstract.** This article examines the interpretation of historical themes in dramaturgy, the principles of artistic representation of historical reality, the creation of historical character images, the role of environment, language, and

speech in the process of stage interpretation, as well as the spiritual and aesthetic significance of historical dramas in modern theatrical art. It analyzes the harmony of truth and artistic fiction in works on historical themes, along with the interrelation of the skills of the playwright, director, and actor.

**Keywords:** dramaturgy, historical drama, character, stage interpretation, artistic truth, historical environment, speech, director, actor.

Mustaqillik yillarida milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash va ma'naviy qadriyatlarni ulug'lash jarayoni o'zbek adabiyoti hamda teatr san'atida yangi bosqichni boshlab berdi. Ayniqsa, dramaturgiyada tarixiy mavzularga murojaat qilish kuchaydi. Chunki tarixiy asarlar xalqning o'tmishini eslatadi, buyuk ajdodlar faoliyatini namoyon etadi, milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini tarbiyalaydi.

Tarixiy mavzudagi dramatik asarlar nafaqat adabiy hodisa, balki ma'naviy-ma'rifiy vosita sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Ular orqali tomoshabin o'tmish voqealaridan saboq oladi, tarixiy shaxslar hayotidan ibrat topadi, milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalanadi. Shu bois dramaturgiyada tarixiy mavzular talqini masalasi bugungi kunda dolzarb ilmiy-estetik muammolardan biri hisoblanadi.

Tarixiy drama yaratishda asosiy talab – tarixiy haqiqatni saqlagan holda badiiy talqinga erishishdir. Dramaturg tarixiy manbalarni chuqur o'rganmasdan turib, haqqoniy asar yarata olmaydi. Tarixiy voqealar, davr muhiti, siyosiy vaziyat, urf-odatlar, kiyinish madaniyati, nutq uslubi kabi jihatlar puxta tadqiq etilishi zarur [3:38].

Biroq tarixiy asar quruq faktlar yig'indisi bo'lib qolmasligi kerak. Dramaturg voqealarni sahna qonuniyatlariga mos ravishda qayta ishlaydi, dramatik konflikt

yaratadi, obrazlar xarakterini ochadi. Demak, tarixiy drama tarix ilmi emas, balki san'at mahsuli sifatida haqiqat va badiiy to'qimaning uyg'unligiga tayanadi.

Masalan, tarixiy shaxs hayotidagi ayrim voqealar umumlashtirilishi, vaqt jihatdan qisqartirilishi yoki dramatik ta'sirni kuchaytirish maqsadida qayta talqin qilinishi mumkin. Ammo bu o'zgartirishlar tarixiy shaxs mohiyatiga zid bo'lmasligi lozim.

Tarixiy mavzudagi asarlarda markaziy masalalardan biri – tarixiy shaxs obrazini yaratishdir. Bunday obrazlar xalq xotirasida allaqachon shakllangan bo'ladi. Shu sababli dramaturg ham, sahna ijodkorlari ham ularga nihoyatda mas'uliyat bilan yondashishlari zarur.

Masalan, Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Alisher Navoiy, Mirzo Ulug'bek, Bobur kabi siymolar haqida yozilgan asarlarda ular nafaqat tarixiy shaxs, balki millat ramzi sifatida gavdalanadi. Shu bois obrazni yaratishda quyidagilar muhimdir:

1. Tarixiy shaxsning ichki dunyosini ochish;
2. Uning davlat arbobi, olim yoki sarkarda sifatidagi faoliyatini ko'rsatish;
3. Insoniy fazilatlari va ruhiy kechinmalarini yoritish;
4. Zamonaviy tomoshabin uchun ibratli jihatlarini ta'kidlash.

Tarixiy shaxs obrazini faqat ulug'lash yoki ideallashtirish biryoqlamalikka olib keladi. Ularni tirik inson sifatida, qarama-qarshiliklari bilan tasvirlash dramatik ta'sirni kuchaytiradi [2:68].

Tarixiy drama sahnaga olib chiqilganda muhit yaratish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki tomoshabin voqealarni nafaqat eshitadi, balki ko'radi ham. Dekoratsiya, libos, yorug'lik, musiqa, mizanssena va aktyor harakati orqali tarixiy davr ruhi namoyon bo'ladi.

Sahnadagi tarixiy muhit tomoshabinda ishonch uyg'otishi lozim. Agar dekoratsiya, kostyum yoki aktyor muomalasi davr ruhiga mos kelmasa, asarning ta'sir kuchi susayadi. Shuning uchun rejissor tarixiy dramani sahnalashtirishda ilmiy manbalarga, tasviriy san'at materiallariga va milliy an'analarga tayanishi zarur.

Masalan, saroy manzaralari, jang sahnalari, ilmiy majlislar yoki xalq yig'inlari kabi epizodlarda ommaviy sahna madaniyati muhim o'rin tutadi. Tarixiy muhitni yaratishda har bir detal g'oyaviy vazifaga xizmat qilishi kerak.

Tarixiy dramalarda til masalasi eng murakkab jihatlardan biridir. Chunki asar tili bir tomondan davr ruhini ifodalashi, ikkinchi tomondan zamonaviy tomoshabinga tushunarli bo'lishi kerak. Haddan tashqari qadimiy, murakkab til tomoshabinni charchatadi, juda sodda zamonaviy til esa tarixiylikni yo'qotadi.

Shuning uchun dramaturg tarixiy koloritni saqlagan holda ravon, ta'sirchan, adabiy me'yorlarga mos nutq yaratishi lozim. Ayniqsa she'riy dramalarda ritm, ohang, mantiqiy urg'u va pauza muhim ahamiyatga ega.

Aktyor esa matnni shunchaki yodlab aytmasdan, uning tub ma'nosini ochib berishi kerak. So'z sahnada harakatga aylangandagina jonlanadi. Tarixiy qahramon nutqida ulug'vorlik, donishmandlik, qat'iyat yoki iztirob sezilib turishi lozim.

Bugungi globallashuv davrida tarixiy dramalarning ma'naviy ahamiyati yanada ortmoqda. Yosh avlodni vatanparvarlik, milliy g'urur, ajdodlarga hurmat ruhida tarbiyalashda tarixiy asarlar katta rol o'ynaydi.

Shuningdek, tarixiy mavzudagi asarlar xalqning o'zligini saqlash, ma'naviy bo'shliqni to'ldirish, tarixiy xotirani mustahkamlash vositasidir. Ular tomoshabinga "biz kimmiz?", "qanday buyuk ajdodlarning avlodimiz?" degan savollarga javob beradi.

Zamonaviy dramaturgiyada tarixiy mavzularga yangicha yondashuv ham kuzatilmoqda. Endilikda tarixiy voqealar faqat tantanavor usulda emas, balki psixologik, falsafiy va ijtimoiy talqinlarda ham yoritilmoqda. Bu esa janr imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Dramaturgiyada tarixiy mavzular talqini murakkab, ammo nihoyatda mas'uliyatli ijodiy jarayondir. Tarixiy drama yaratishda tarixiy haqiqat, badiiy mahorat, obrazlar chuqurligi, til ravonligi va sahnaviy ta'sirchanlik o'zaro uyg'un bo'lishi zarur.

Tarixiy asarlar milliy xotirani tiklaydi, ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlaydi, tomoshabinni tafakkurga chorlaydi. Shu bois dramaturglar, rejissorlar va aktyorlar tarixiy mavzudagi asarlarga alohida mas'uliyat bilan yondashishlari lozim.

Tarixiy drama – bu o'tmishni eslash emas, balki bugunni anglash va kelajakni barpo etish vositasidir.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2024). TARIXIY MANBALARDA AMIR TEMUR OBRAZINING BADIIY TALQINLARI. IMRAS, 7(6), 56–60.
2. Mardonova Lobar Umaraliyevna, & Xonimova Maryam. (2024). BUYUK ZAMONDOSHLAR, MANGU YASHAGAY. *PEDAGOGS*, *57*(1), 132–138.
3. Mukhtarova, M. S., Namozova, S. B., & Mardonova, L. U. (2023). A Lyrical View of History. *Journal of Law and Sustainable Development*, *11*(12), e2676.
4. Zafariddin, Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.

5. Dilshoda, A. (2025). MUHAMMAD YUSUF IJODINING ADABIYOTIMIZDA TUTGAN O 'RNI. Global Science Review, 1(1), 388-392.
6. Xurramovna, Q. G., & To'raqulovna, D. M. (2025, December). "FARHOD VA SHIRIN" DOSTONIDAGI ONOMOSTIK BIRLIKLARNING BADIIY-POETIK AHAMIYATI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION.* (Vol. 1, No. 5, pp. 58-61).
7. Saidmuradova, S., & Madina, T. L. (2024). ALISHER NAVOIY SHE'RIYATI POETIKASI. *PEDAGOGS*, *57*(1), 147-152.
8. Farida, X., To'xtayeva, D., Murtazayeva, M., & Abdurahmonova, D. (2025). SAB'AI SAYYOR" DOSTONINING BOBLARI BO'YICHA TAVSIFI. *Shokh Articles Library*, *1*(2).